

## **Łzy Wertera. Płacz i jego konteksty w literaturze**

### WPROWADZENIE / 9

#### ROZDZIAŁ PIERWSZY

Płacz w kulturze. Od antyku do sentymentalizmu / 19

1. Czasy antyczne / 19
  - 1.1. Rytuały żałobne: lament / 19
  - 1.2. Katartyczna funkcja płaczu / 23
  - 1.3. Płacz herosów / 26
  - 1.4. Płaczący Heraklit i śmiejący się Demokryt / 32
2. Średniowiecze / 41
  - 2.1. Łzy religijne / 41
    - 2.1.1. Ziemia jako vallis lacrimarum / 41
    - 2.1.2. Łzy pokutne / 42
    - 2.1.3. Płacz podczas misterii pasyjnych / 46
    - 2.1.4. Łzy mistyczne / 48
  - 2.2. Łzy świeckie / 56
    - 2.2.1. Płacz podczas ceremonii dworskich / 56
    - 2.2.2. Łzy w kręgu kultury rycerskiej / 58
    - 2.2.3. Łzy Tristana i Izoldy / 61
    - 2.2.4. Amour courtois. Łzy w poezji trubadurów / 66
    - 2.2.5. Płacz i śmiech w poezji wagantów. Carmina Burana / 69
3. Renesans wobec płaczu / 71
  - 3.1. Łzy w perspektywie losu jako Koła Fortuny / 71
  - 3.2. „Płacz szukałem, a nie sławy z płaczu”. Canzoniere Petrarki / 74
  - 3.3. Hamlet. Łzy w teatrze / 82
4. Łzy w kręgu barokowej vanitas / 89

#### ROZDZIAŁ DRUGI

„Płaczliwy wiek” / 97

1. Początki i rozwój prądu uczuciowości w Niemczech / 97
  - 1.1. Pojęcie Empfindsamkeit / 97
  - 1.2. Impulsy filozoficzne: Shaftesbury, Hume / 99
  - 1.3. Pietystyczna kultura wzruszenia / 102
  - 1.4. Wpływy literackie: Richardson, Sterne / 106
    - 1.4.1. Moral weeping. Samuel Richardson: Pamela / 106
    - 1.4.2. Opłakiwanie Yoricka. Podróż sentymentalna Laurence’a Sterne’a / 114
  - 1.5. Deheroizacja tragedii wysokiej / 122
2. „Płaczę, więc jestem”? / 124
3. Płacz a sfera sentymentalnej erotyki / 135
4. Władza czułych ojców. Tyrania łez w rodzinie patriarchalnej / 139
5. „Czułość jest ułudą miłości...”. Libertyni wobec płaczu / 148
6. Cierpienia młodego Wertera na tle prądu uczuciowości / 156

## ROZDZIAŁ TRZECI

Płacz i łzy w Nowej Heloizie Jana Jakuba Rousseau / 159

1. Łzy jako „mowa serca” / 159
2. Łza – sygnatura pamięci / 164
3. Płacz i jego uwarunkowania w kontekście opozycji natury i cywilizacji / 169
  - 3.1. Dyskurs o łzach w teatrze. List o widowiskach jako pendant do Nowej Heloizy / 169
  - 3.2. Przestrzenie płaczu: Paryż–Clarens / 178
4. Passion a vertu. Płacz w perspektywie dydaktyczno-moralizatorskich założeń powieści Rousseau / 185

## ROZDZIAŁ CZWARTY

Motywy płaczu w Cierpieniach młodego Wertera Johanna Wolfganga Goethego / 193

1. Powieść Goethego wobec Nowej Heloizy / 193
2. Łzy jako przejaw „słodkiej melancholii” / 199
3. Płacz – wpływy osjanizmu / 201
4. Łzy in hora mortis / 205
5. Empatyczna lektura Wertera / 206

## ROZDZIAŁ PIĄTY

Dewaluacja łez w werteriadach / 219

1. Konwencjonalizacja Werterowskiego płaczu / 219
2. Werteriady apologetyczne / 222
  - 2.1. Opłakiwanie prochów Wertera: Reitzenstein, Lenz, Novalis / 222
  - 2.2. Śmiech świata przeciwko łzom Wertera. Brat leśny J. M. R. Lenza / 234
3. Werteriady polemiczne / 244
  - 3.1. Próba korekty Wertera. Johann Martin Miller: Zygwarda klasztorne przypadki / 244
  - 3.2. Śmiech Erosa. Nowszy (szczęśliwszy) Werter Heinricha Kleista jako parodia powieści Goethego / 256
  - 3.3. Satyryczny portret melancholika. Radości młodego Wertera Friedricha Nicolaia / 265
  - 3.4. Replika Lenza na pastisz Nicolaia. Listy o moralności „Cierpień młodego Wertera” / 270

## ROZDZIAŁ SZÓSTY

„Werterowska łza” w polskich romansach sentymentalnych / 277

1. Kształtowanie się polskiej recepcji Cierpień młodego Wertera / 277
2. Typologia płaczu w polskich romansach sentymentalnych / 281
3. Łzy a „domyślność serca”. O funkcjach płaczu w Malwinie Marii Wirtemberskiej / 294
  - 3.1. Powieść Wirtemberskiej na tle polskich romansów sentymentalnych / 294
  - 3.2. Preludium do płaczu: pieśń Matthew Priora / 297
  - 3.3. Ludomir Płomieńczyk a Werter / 302
  - 3.4. Płacz i śmiech na „scenie eleganckiego świata” / 313

## ROZDZIAŁ SIÓDMY

Mickiewiczowski Gustaw jako spadkobierca „płaczliwego wieku” / 321

1. „Ogień i łzy Wertera” w IV części Dziadów Adama Mickiewicza / 321
2. Płacz w perspektywie polemiki Gustawa i Księdza / 332
3. „Tylem wytrwał, tyle wycierpiałem...”. Werteriada C. E. Reitzensteina jako przedmiot odniesień w IV części Dziadów / 335

## ROZDZIAŁ ÓSMY

„Pięćdziesiąt lat jęczy, szlocha...”. Albin ze Ślubów panińskich Aleksandra Fredry jako parodia sentymentalnego amanta / 355

1. W kręgu sporów o rodowód literacki Albina / 355
2. Desemantyzacja łez jako „mowy serca” / 362
3. „Mordercze nożyczki”, czyli samobójstwo z miłości / 369
4. Łzy krokodyla. „Książki zbójcekie” czytane à rebours / 374
5. „Sentymentalna fontanna” na scenie. Płacz w inscenizacjach Ślubów panińskich / 382

## ROZDZIAŁ DZIEWIĄTY

Don Juan poznański Ryszarda Berwińskiego jako antywerteriada / 389

1. „Werter” w poezji epigonów / 389
2. „... lament serca napisać!”. Don Juan w masce Wertera / 397
3. Płacz na grobie ojczyzny: Don Juan poznański. Parabaza / 405

ZAKOŃCZENIE. Koniec płaczu. Werter współczesny / 411

NOTA / 419

BIBLIOGRAFIA / 421

ZUSAMMENFASSUNG / 441

INDEKS OSOBOWY / 447